

УДК 332.1

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-75-78

МОРГАЧОВ І. В.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ НА РЕГІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ

Метою роботи є дослідження специфічних видів шахрайства на вітчизняному фінансовому ринку з точки зору розгляду їх в якості системної проблеми регіональної інвестиційної діяльності, а також розробка пропозицій її нейтралізації на державному і регіональному рівнях. Розглянута шахрайська діяльність умовних брокерів на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) в якості системної проблеми регіональної інвестиційної діяльності домашніх господарств. Уточнена сутність відповідного шахрайства. Визначено, що шахрайська діяльність умовно-брокерських організацій на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) призводить до значних втрат національного господарства та суттєво шкодить регіональній інвестиційній діяльності. Державна протидія такому виду шахрайству поки що майже не відбувається. Вразливість домашніх господарств в регіонах відповідного виду шахрайства зумовлює актуальність формування державних механізмів протидії. Запропоновано заходи протидії такому виду шахрайства на регіональному рівні.

Ключові слова: шахрайство, фінансовий ринок, регіональна інвестиційна діяльність, інвестиції, домашні господарства, Forex, умовно-брокерські організації, CFD-контракт.

MORHACHOV I.

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

FRAUD COUNTERACTION IN THE REGIONAL FINANCIAL MARKETS

The aim of the work is to study specific types of fraud on the domestic financial market in terms of considering them as a systemic problem of regional investment activity, as well as developing proposals for its neutralization at the state and regional levels. A large number of Forex brokerage firms (including CFDs trading) have signs of fraud, while most individuals can not distinguish fraudsters from non-fraudsters. The fraud of such entities consists not only in the fact that they do not deduce transactions on the real financial market, but also in that they promise to clients of super profits, knowingly knowing the real statistics deliberately misleading of them. While such statistics indicate that the activities of organizations that provide brokerage services on the Forex market (including trading in CFD contracts), allows it to be equated to the profitability of gambling, where the probability of a gain for the client is very insignificant. If the investigated organizations do not lead out customer agreements to the real financial market, the relevant brokerage organizations can be called conditional, and there is a conflict of interest: such conditional brokers are interested in lesions of their customers. The fraudulent activity of conditional brokers on the Forex market (including trading in CFD-contracts) is considered as a systemic problem of investment activity of households. The essence of the relevant fraud has been clarified. It has been determined that fraudulent activity of the brokers organizations in the Forex market (including CFD-contract trades) leads to significant losses of the national economy and significantly impairs regional investment activity. State counteraction to this type of fraud is still not happening. The vulnerability of households in the regions to this type of fraud causes the urgency of the formation of state countermeasures. Measures to counteract this type of fraud at the regional level are proposed.

Keywords: fraud, financial market, regional investment activity, investments, households, Forex, shareholder brokers, CFD-contract.

Вступ. Розвиток ринкових умов господарювання в Україні познайомив її населення з досить специфічною особливістю ліберального державного регулювання економіки – шахрайством. Останнє розвилось в багатьох сферах взаємовідносин між суб'єктами господарювання як фізичними, так і юридичними. Однак особливо шкідливим це явище стало в процесах інвестиційної діяльності домашніх господарств з метою збереження та примноження власних заощаджень. Заощадження домашніх господарств є важливим внутрішнім ресурсом активізації регіональної інвестиційної діяльності, що робить вельми актуальними дослідження цього питання. В ринкових умовах господарювання домашні господарства є вразливим сектором економіки до шахрайства, що робить останнє системною проблемою регіональної інвестиційної діяльності визначених суб'єктів господарювання.

Як показала практика, населення України на початку 90-х років виявилось неготовим до такого виду шахрайства, як фінансові піраміди. Здавалося, що шляхом великих втрат воно зробило собі «щеплення» до цього виду шахрайства, однак вже сьогодні з'являються нові види, що є ще більш витонченими та пристосованими до правової протидії, та, відповідно, і ще більше шкідливими як для окремого домашнього господарства, так і національного. Небезпечність таких сучасних проблем дозволяє замислитися щодо доцільності ліберальних умов господарювання в інвестиційній діяльності.

Аналіз останніх досліджень за напрямом [1–5] дозволяє визначити наявність суттєвих розробок тематики, разом з тим ще багато проблем шахрайства в інвестиційній діяльності залишаються відкритими. В цих та інших роботах уточнено основні види шахрайства на вітчизняному фінансовому ринку. Наприклад, в [2] відзначалася схожість так званого ринку «Forex» з гральним азартним бізнесом, що за своєю сутністю дещо віддалений від інвестиційних процесів та взагалі фінансового ринку.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. На наш погляд, шахрайство слід оцінити в якості системної проблеми інвестиційної діяльності в Україні та її регіонах, до якої найбільш

вразливими є домашні господарства. Така проблема є суттєвою загрозою перетворення заощаджень домашніх господарств у ефективні інвестиції, що є гальмом економічного розвитку національного господарства та окремих регіонів країни. До того ж, ця системна проблема гальмує формування альтернативного пенсійного забезпечення, що в сучасних умовах необхідно для нейтралізації недоліків солідарної пенсійної системи.

Метою роботи є дослідження специфічних видів шахрайства на вітчизняному фінансовому ринку з точки зору розгляду їх в якості системної проблеми регіональної інвестиційної діяльності, а також розробка пропозицій її нейтралізації на державному і регіональному рівнях.

Результати. Шахрайство як явище існувало завжди, не винятком є воно і у фінансових відносинах між суб'єктами господарювання. Однак правоохоронна система та досвід відповідних суб'єктів стримували таке явище у рамках незагрозливих масштабів для основних процесів в економіці національного господарства. На початку 90-х років з'явилися фінансові піраміди. Досвід їх діяльності показав, що зміна умов господарювання відкриває шлях новим видам фінансового шахрайства і, як правило, найбільш вразливими до нього є домашні господарства як менш досвідчений та юридично захищений сектор економіки. Поява таких нових видів шахрайства «йде попереду законодавства», що призначене протидіяти йому.

На щастя, щеплення фінансовими пірамідами було зроблене і вже на початку 2000-х років таке явище зійшло на ні. З одного боку, домашні господарства в своїй більшості перестали вірити в невиправдані обіцянки і відрізнити фінансові піраміди, по-друге, держава стала протидіяти таким видам шахрайства більш ефективно, по-третє, особливістю фінансових пірамід є те, що вони всі мають час закриття.

Сучасні умови подарували новим шахраям новітні можливості і технології у вигляді Інтернет-комунікацій та сучасного програмного забезпечення, що дозволило більш досконало та дистанційно ошукувати, в першу чергу, фізичних осіб. Дистанційність дозволила фінансовим шахраям уникати юридичної відповідальності за законодавством України. До того ж, сучасні схеми шахрайства на фінансовому ринку здобули ознак довготерміновості та майже безкінечності своєї дії.

До сучасної форми шахрайства можна віднести так званих надавачів послуг «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами). Досить детально особливість цього явища висвітлена в [2]. Звичайно, що з числа так званих дилерів та брокерів ринку «Fogex» є і добropорядні суб'єкти господарювання, однак з великої їх кількості частка перших становить близько 5–10 %. Більша частина відповідних суб'єктів мають ознаки або шахраїв, або надавачів послуг з азартної гри, коли гроші клієнтів не доходять до фінансового ринку, а, отже, зовсім не мають відношення до інвестиційної діяльності, про яку так яскраво описано у відповідній рекламі.

Згідно з [4] клієнти форекс-брокерів розлучаються зі своїми коштами зі швидкістю 60–80 % у квартал, тобто 70 % грошей клієнтів протягом трьох місяців перекочують до кишень власників форекс-брокерів. Така дохідність навіть вище ніж у казино.

Реальні обсяги «вилучених» у громадян коштів та шкода національному і регіональному господарству залишається невідомою, що дозволяє виділити цю проблему в якості загрози економічній безпеці та викликає співчуття з приводу її ігнорування компетентними державними органами.

Надприбутки форекс-брокерів, які до того ж і не оподатковуються, дозволяють їм фінансувати агресивну рекламу з відверто брехливими обіцянками, що вже можна класифікувати в якості шахрайства. Крім реклами, відповідні умовно-брокерські організації тримають величезний штат консультантів, що настирливо дзвонять десь із-за кордону довірливим громадянам з відверто брехливими обіцянками і умисно вводять їх в оману.

Згідно з наведеною статистикою, коли 70 % коштів клієнтів протягом 3-х місяців опиняються на рахунку умовно-брокерської організації, можна працювати чесно з погляду дотримання законодавства, але за своєю сутністю це залишається азартною грою, що не має відношення до інвестиційної діяльності, коли всі угоди ні куди не виводяться, а залишаються в комп'ютері умовно-брокерської організації. Шахрайство полягає в умисному перекрученні інформації для клієнта, введенні його в оману, а з погляду національного та регіонального господарства ефективна діяльність таких організацій значно зменшує обсяги інвестицій зі всіма негативними наслідками: від зменшення робочих місць до появи збіднілих фізичних осіб.

Коли угоди клієнтів не виводяться на реальний фінансовий ринок, умовно-брокерська організація перестає виконувати функцію брокера (тобто посередника, що діє за дорученням клієнта), а стає протилежною стороною за угодою: виграш клієнта означає програш організації, та навпаки. Зміна такої ролі зумовлює зацікавленість «брокера» у програшу свого клієнта, однак останнього в цьому не інформують, а консультанти умовно-брокерської організації роблять все можливе для скорішого «злиття» депозитів.

Серед причин, чому таке явище набуло масового явища, наступні:

- юридична безкарність, як правило відповідні особи є нерезидентами країни та працюють із-за кордону дистанційно;
- наявність економічної спокуси, коли шахрайство є безкарним, більшості умовно-брокерським організаціям на «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) не вигідно працювати за чесними правилами;
- наявність високотехнологічних та витончених схем шахрайства, які разом з використанням здобутків сучасної IT-індустрії дозволяють впевнити клієнта, що він сам винен у власному програшу;

неминучий програш людині пояснюють його недосвідченістю, недостатньою сумою на депозиті, невірною стратегією або звичайним невезінням; людину запевняють, що всі ці причини тимчасові, тому треба проходити платні курси, а трейдінг слід продовжити до появи прибутку;

- важкість для пересічного громадянина відрізнити добросовісного брокера від шахрая;
- наявність високого рівня інвестиційної схильності у громадян та бажання використання здобутків прогресу: бути трейдером, акціонером, інвестором, бажання зберегти власні заощадження та, навіть, примножити їх;

- безкарність умисно брехливої реклами;
- недоступність, відсутність або дефіцит об'єктивної інформації щодо імовірності програшу;
- відсутність державних та регіональних інституцій, які консультують, обмежують рекламу, блокують відповідні Інтернет-ресурси;

- з правової точки зору більшість спорів між клієнтами та умовно-брокерськими організаціями (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) не мають кримінальної ознаки, а мають вирішуватися в судовому порядку як господарські справи;

- проблематичність однозначного визначення умовно-брокерських організацій на «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) в якості шахрайських для державних органів влади. Як правило ошукані не звертаються до правоохоронних органів, оскільки відповідні схеми є ідеально витонченими і високотехнологічними, що не дозволяє довести злочин та притягнути шахрая до кримінальної та адміністративної відповідальності. Отже відсутня об'єктивна повна статистика кількості ошуканих та загальні розміри шкоди для національного господарства.

Шкідливість умовно-брокерських організацій на «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами), які працюють за шахрайськими схемами, полягає у наступному:

1. Відволікають увагу та час потенційних інвесторів – домашніх господарств – від оцінки інвестиційних проектів з купівлі активів на вітчизняному фондовому ринку. Відповідні організації мають дуже агресивну і спокусливу рекламу, консультантів, які настирно дзвонять та запевняють клієнтів зробити і поповнювати депозит.

2. Не дають заощадженням домашніх господарств дійти до справжнього фондового ринку, тим самим зменшуючи фондові індекси, котирування та інвестиції в реальний сектор економіки.

3. Роблять домашні господарства біднішими на розмір вилучених шахрайським шляхом коштів. Зменшення рівня заможності населення в подальшому негативно впливає на внутрішній попит. Збіднілі домашні господарства менше витрачають коштів на вітчизняні товари та послуги, а також менше інвестують, що в цілому негативно впливає на всі економічні показники регіону та національного господарства.

4. Відбивають зацікавленість домашніх господарств до інвестиційної діяльності, зменшуючи інвестиційну мотивацію. Один раз потрапивши до умовно-брокерських організацій на «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами), які працюють за шахрайськими схемами, фізичні особи починають абсолютно всіх брокерів розглядати в якості шахраїв.

5. Є гальмом реальних інноваційно-інвестиційних процесів, коли кошти витрачаються на азартні ігри, а на впровадження необхідних інновацій в регіонах країни грошей вже не залишається.

Шахрайство на фінансовому ринку підриває довіру інвесторів, особливо домашніх господарств, до вітчизняної інфраструктури інвестиційної діяльності. На сьогодні саме такі умовно-брокерські організації на «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) стали основною перешкодою на шляху заощаджень домашніх господарств до справжнього фондового ринку, тому відповідне шахрайство слід розглядати в якості системної проблеми інвестиційної діяльності, що набула загрозливого явища. Само поняття «Fogex» потрохи стало збірним образом «лохотрону» або азартної гральної гри.

Ліберальні ринкові умови господарювання ще довгий час будуть «робити щеплення» вітчизняним домашнім господарствам від шахрайства «Fogex». Альтернативою є державне регулювання, що обмежує можливості шахрайства та дозволяє відповідні відносини зробити прозорими, а частину надприбутків спрямувати до бюджету. Якщо людина бажає грати в азартну гру, вона має знати, що це не інвестиція і що гроші будуть втрачені.

До заходів державного регулювання з протидії шахрайству умовних брокерів на «Fogex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) можна віднести такі:

- Блокування Інтернет-ресурсів умовно-брокерських організацій, що не є резидентами. По-перше, вже сам факт нерезидентства та діяльність в країні є критерієм шахрайства; по-друге, такі організації не сплачують податки з надприбутків.

- Блокування Інтернет-ресурсів умовно-брокерських організацій, що є резидентами, але на своїх сайтах умисно розміщують спотворену інформацію щодо можливості отримання прибутків клієнтами.

- Блокування платежів і розрахунків наведених вище організацій через національну банківську та інші національні платіжні системи.

- Обов'язковість інформації в рекламі щодо великого ризику втрати коштів та нікчемної імовірності виграшу.

- Створення або сприяння створенню державних чи не державних організацій (консультаційних пунктів), які збирають та надають інформацію щодо умовних брокерів на «Fogex» (в тому числі з торгівлі

CFD-контрактами). В цілому на сьогодні статистика щодо останніх є незначною і не поширеною, що дозволяє їм вводити в оману своїх клієнтів. Збір відповідної статистики, скарг та відгуків клієнтів дозволить прояснити сутність та масштаби шахрайської природи досліджуваних об'єктів.

- Розповсюдження об'єктивної інформації щодо діяльності умовно-брокерських організацій на «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами).

Створення консультативного пункту з протидії досліджуваному виду шахрайству національного рівня дозволило б такому інституту мати більше можливостей і ресурсів (в тому числі інформаційних). Однак, оскільки основним вигодоотримувачем його діяльності є домашні господарства, то в ньому також мають бути зацікавлені територіальні громади та окремі регіони країни, де діяльність державних органів влади, в першу чергу, має соціально-економічну спрямованість.

До того ж, діяльність регіональних консультативних пунктів може бути не тільки спрямована на протидію шахрайству. Шахрайство в даному випадку є лише однією з декількох системних проблем регіональної інвестиційної діяльності домашніх господарств. Основною метою інвестиційної діяльності домашніх господарств є створення альтернативного пенсійного забезпечення в майбутньому. Саме прагнення фінансового захисту в майбутньому спонукає людей інвестувати частину власних заощаджень.

Регіональні консультативні пункти могли би не тільки консультувати фізичних осіб як уникнути шахраїв-брокерів на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами), але й здійснювати допомогу громадянам в частині надання інформації зі створення власного інвестиційного портфелю активів, який би мав в тому числі і довгострокову пенсійну спрямованість. Регіональний ефект від цього заходу має довгостроковий характер: зменшиться соціальна напруга у відповідних регіонах та зросте кількість заможних громадян, на споживчі запити яких буде націлена торгівельно-побутова інфраструктура цієї місцевості. Збільшення обсягів реалізації цієї інфраструктури стане причиною зростання податкових надходжень в місцеві бюджети.

Висновки. Велика кількість організацій, що надають брокерські послуги на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) мають ознаки шахраїв, в той час як більшість фізичних осіб не може розрізнити шахраїв від не шахраїв. Шахрайство таких суб'єктів полягає не тільки в тому, що вони не виводять угоди на реальний фінансовий ринок, але і в тім, що обіцяють клієнтам надприбутки, завідомо знаючи реальну статистику і умисно вводять їх в оману. В той час як така статистика свідчить, що діяльність організацій, які надають брокерські послуги на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами), дозволяє прирівняти її до прибутковості азартних ігор, де імовірність виграшу для клієнта є вельми незначною.

Якщо досліджувані організації не виводять угоди клієнтів на реальний фінансовий ринок, відповідні брокерські організації можна назвати умовно-брокерськими та констатувати наявність конфлікту інтересів: такі умовні брокери завідомо зацікавлені в програшу своїх клієнтів та роблять все можливе для цього.

Шахрайська діяльність умовно-брокерських організацій на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами) призводить до значних втрат національного та регіонального господарства і суттєво шкодить регіональній інвестиційній діяльності. Державна протидія такому виду шахрайству поки що майже не відбувається.

Вразливість домашніх господарств в регіонах такому виду шахрайства зумовлює актуальність формування державних механізмів протидії. Протидія розглянутому виду шахрайства може бути організована державними органами влади як на національному, так і регіональному рівнях.

Перспективою подальших досліджень за напрямом є уточнення механізмів протидії діяльності умовно-брокерських організацій на ринку «Forex» (в тому числі з торгівлі CFD-контрактами).

Література

1. Шевченко А.М. Зловживання та махінації на ринку фінансових послуг: методи боротьби, засоби протидії / А.М. Шевченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 7. – С. 767–771.
2. Зельдіс В.В. Регулювання діяльності операторів ринку Forex: запобігання шахрайству / В.В. Зельдіс // Фінанси України. – 2015. – № 2. – С. 98–110.
3. Чуницька І. І. Заходи запобігання фінансовому шахрайству та легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом / І.В. Чуницька // Фінанси та банківська справа. – 2017. – № 2. – С. 282–291.
4. Твардовский В. Как устроен Forex и нужен ли он? [Електронний ресурс] / В. Твардовский // Блог компанії ITinvest. – М., 2013. – 18 нояб. – Режим доступу : <http://habrahabr.ru/company/itinvest/blog/202526/>.
5. Блогіна А. Як виявити форекс-шахрайство / А. Блогіна // Персонал Плюс : всеукраїнський загальнополітичний освітнянський тижневик. – 2016. – № 16 (635) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/635/10700.html>

References

1. Shevchenko A.M. Zlovzhyvannia ta makhinatsii na rynku finansovykh posluh: metody borotby, zasoby protydii / A.M. Shevchenko // Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2015. – № 7. – S. 767–771.
2. Zeldis V.V. Rehulivannia diialnosti operatoriv rynku Forex: zapobihannia shakhraistvu / V.V. Zeldis // Finansy Ukrainy. – 2015. – № 2. – S. 98–110.
3. Chynyt'ska I. I. Zakhody zapobihannia finansovomu shakhraistvu ta lehalizatsii koshtiv, zaroblenykh zlochnym shliakhom / I.V. Chynyt'ska // Finansy ta bankiv'ska sprava. – 2017. – № 2. – S. 282–291.
4. Tvardovskij V. Kak ustroen Forex i nuzhen li on? [Elektronnij resurs] / V. Tvardovskij // Blog kompanii ITinvest. – M., 2013. – 18 nojab. – Rezhim dostupu : <http://habrahabr.ru/company/itinvest/blog/202526/>.
5. Blohina A. Yak vyjavyty foreks-shakhraistvo / A. Blohina // Personal Plus : vseukrainskyi zahal'nopolitychnyi osvitiannyi tyzhnevyyk. – 2016. – № 16 (635) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.personal-plus.net/635/10700.html>